

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

Cilt : XII Sayı : 6

KASIM — ARALIK

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«EY İMAN EDENLER! (HAK YOLUNDA)
İNFAK (HARCAMAYI) KAZANDIKLARINI-
ZIN EN GÜZELLERİNDEN VE SİZİN İÇİN
YERDEN ÇIKARDIKLARIMIZDAN YAPIN.
KENDİNİZİN GÖZ YUMMADAN ALICISI
OLMADIĞINIZ PEK ÂDİ, BAYAĞI ŞEYLERİ
VERMİYE YELTENMEYİN.»

BAKARA SÜRESİ : 267

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşlerini
Fiilen İdare Eden Sorumlu Müdür

M. SAİM YEPREM

Diyanet İşleri Başkanlığı
Derleme ve Yayın Müdürü

Emel Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti. Ankara

HAC FARÎZASINA DAİR BAZI MÜHİM NOTLAR

Orhan KARMİŞ

Dinimizin temel rükünlerinden biri de hacdır. Farz olarak ömürde bir defa ifa edildiği için edası hususunda daha fazla dikkat ve ihtimam gerektiren bir dinî vazifedir.

Namaz kılmakla mükellef bir müslümanın, namazın sıhhat ve fesadıyla ilgili bilgileri öğrenmesi nasıl bir zaruretse; hacca gitmeye niyet eden bir müslümanın hacın edasıyla alâkalı malûmatı (menasik-i haccı) öğrenmesi de kaçınılmaz bir vecibedir. Hac esnasında işlenen hataların nasıl düzeltileceğini bilmeyenler, namazda unutulmuş hataların telâfi tarzını bilmeyen kimseler gibidir.

Bu kudsi vazifenin ifası için maddî yönden uzun hazırlık ve fedâkârlıklarda bulunan din kardeşlerimizin erkân ve âdâbına uygun, Hak katında makbul bir hac yapamadan yurda dönmeleri ne kadar üzücü bir durum olur. «Ameller ancak niyetlerine göre kıymet kazanır (1) hükmünce makbul ibadetler, şartlarına uygun olarak ve Hak rızası gözetilerek yapılan amellerdir.

Hac yolculuğuna niyet eden kimsenin bu iş için gerekli masrafları helâl ve meşrû yoldan kazanılmış parayla karşılaması anne, baba ve aile efradı başta olmak üzere kendisiyle maddî ve manevî münasebeti bulunan din kardeşleriyle helâlleşmesi ve böylece kul haklarını tasfiye etmiş bulunması, ne kadar önemli ise; yerine getireceği vazifelerin ehemmiyet derecesini idrak ederek ruh ve bilgi itibarıyla hazırlanmış olması da o kadar önemlidir.

«Kim Peygamber'e (S.A.S.) itaat ederse, Mutlâka Allah'a itaat etmiş olur (2) meâlindeki âyet-i kerîme gereğince Allah rızasına uygun amel işlemek Peygamberimize tâbi olmakla mümkündür. Hac farızasında da durum böyledir. İlâhî bir emir olan bu vazifenin Allah katında makbul olması, Peygamberimizin tatbikatına uygun olarak icra edilmesiyle kabildir. Zaten «Hac ile alâkalı vazifelerinizi (menasik-i haccı) benden alınız (yani ben hac esnasında nasıl hareket ediyorsam siz de öyle yapınız.)» (3) meâlindeki hadis-i şerif, bu hususu münakaşaya meydan bırakmayacak bir sarahatle ifade etmektedir. Şimdi, Peygamber Efendimizin tatbikatını tertipli bir tarzda kitaplarına derc eden din bilginlerinden istifadeyle bazı mühim noktaların beyanına geçelim.

(1) Buharî. Sahîh C. 1, s. 21, Mısır 1378.

(2) Nîsa. 80.

(3) Aclûnî. Keşful'Hafa C. 1. s. 456. Müslim, Ebu Davûd ve Nesâf'den.

Hac, lûgatte kasd ve niyet manasında kullanılmaktadır. (4) Fakat bu kasdın mutlâk bir niyet ve maksat manasında değil de mübarek ve kıymetli bir makamı ziyaret isteği anlamında kullanıldığı gerçeğe daha yakındır denilmiştir. (5)

Şer'î ıstılahta (yani dinî bir terim olarak) hac, muayyen yerlerin, belli zamanlarda, belli fiil ve hareketlerle ziyaretine verilen isimdir (6). Hidaye şerhi, İnaye'de ki «Hac, Beytullah'ın tazîm ile ziyaretinden ibarettir.» tarzındaki tarif, Sa'dî Çelebi tarafından câmi' bir tarif olarak benimsenmiştir. (7)

Hac esnasında yapılan fiil ve hareketlerin tümüne «menasik-i hacc» tabir olunmuştur. Mensek ve onun cem'i olan menasik kelimelerinden isim olan nûsk veya nûsük lûgatte ibadet demektir. Nâsik, âbid anlamında kullanılır. Mensek ise kurban kesilen yer demektir. (8) Belki hac vazifeleri içinde önemli bir yeri bulunmasından ötürü kurban kesmek, bütün hac fiillerine alem olarak kullanılmıştır.

Haccın farziyyeti, kitap sünnet ve icma' ile sabit olduğu gibi aklen isbatı da mümkündür. (9) «Yoluna güç yetirenler için beytin (Kâbe'nin) ziyareti insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır» (10) meâlindeki ayet-i kerime haccın farz oluşunun en kat'î ve sarîh delilidir. Hz. İbrahim aleyhisselâm'a hitap eden «insanlar içinde haccı ilân et (onları hacca da'vet et) (11) meâlindeki âyet-i kerimeden İslâmiyetten önce de haccın bir fariza olarak emrolunduğu anlaşılmaktadır (12).

«İslâm beş esas üzerine bina olunmuştur...» (13) diye başlayan hadis-i şerif ve İslâmiyetin ilk asrından zamanımıza kadar İslâm âlimlerinden hiç birinin bu farziyyete itiraz mahiyetinde hiçbir şey söylememesi de hac farizasının İslâm'ın temel umdelerinden biri olduğunda tereddüde mahal bırakmamıştır.

Her akli başında, bulûğa ermiş, malî ve bedenî gücü hac yolculuğu için yeterli ve hür müslümanın ömründe bir defa hac etmesinin farz olduğunda fukahânın icmaı vardır. (14) Bundan başka kendisine hac farz olup ta edasına muvaffak olamadan vefat eden kimseden mükellefiyetin düşeceği, çocuk iken yapılan hac ile hac mükellefiyetinden kurtulunamayacağı, hac yolculuğu için azık ve binit temin edemeyen kimsenin yaya olarak gitmeye gücü yettiği ve buna da muvaffak olduğu takdirde bu hareketinin müstehap olacağı hacca gitmek için oturduğu evini satmasının gerekmiyeceği, vefat eden kimseye vekâleten hacca gitmenin cevazı hususları da fakihlerin ittifak ettiği mes'elelerdendir. (15).

(4) Cevherî. es-Sıhah C. 1. s. 303 Kahire 1956

(5) Alâüddin Haskefî. Dürrül. Muhtar. C. 2 s. 189. Reddül-Muhtar hâmişinde.

(6) Redd-ul'Muhtar. C. 2. s. 189

(7) İnaye. Şerhu Hidaye. C. 2 s. 116. Fetkul'Kadir hâmişinde

(8) Cevherî. es-Sıhah C. 4 s. 16 12

(9) Alâüddin Kâsânî. Bedâyi-üs-Sanayi' C: 3. S: 1078 Mısır.

(10) Âl-ü İmrân. 97

(11) Hac. 27

(12) Kâsânî Aynı eser C: 3. S: 1078

(13) Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî İbn Ömer (R.A.) den rivâyet etmiştir. Aclûnî. Keşf-ul'Hafa C. 1. s. 345

(14) Abdulvehhab-es-Şa'rânî. el'Mizân-ül'Kübrâ C: 2 s. 26 Mısır 1306

(15) Aynı eser, aynı yer.

Âl-î İmran sûresinin, haccın farzıyyetine delil teşkil eden 97. ayet-i kerimesindeki «sebîl'den neyin kasd edildiği sorulduğunda Peygamberimiz (S.A.S.) «yol azığı ve binit» buyurmuşlardır (16). Fakat hac yolculuğu için kâfi yol masrafı ve vasıta bulunup ta bunların kullanılmasına imkân olmazsa, vücubun terettüp etmeyeceği âşikârdır (17). Faraza deniz yoluyla hacca gitmeye hazırlanmışız. Gemi ve erzak hazır. Fakat yolumuzda bir savaş vuku bulmuşsa sahip olunan zâd (azık) ve râhile (binit)nin maksada ulaştırıcı vasfı kalmamış demektir. Şu halde âyetteki «sebîl»den kasdın «vusûl (ulaşma)» olması gerekir (18). Hanefilerin bu husustaki görüşlerine şafililerinde iştirak ettiklerini görüyoruz (19). İmam-ı Malik ise her ne şekilde olursa olsun bulunduğu yerden Kâ'be-i Muazzama'ya gidebilecek imkânı olan kimseye haccın farz olacağına hükmetmiştir. Yürüyerek gitme durumunda olanlar için de ona göre hüküm aynıdır. (20). Ebû Bekr-er. Râzî-el-Cessas bu görüşü «(Allah) dini emirler hususunda size hiçbir zorluk yükledi (21)» ayet-i kerimesinin delâletiyle reddetmiştir. (22). Binlerce kilometrelik yolun yaya olarak kat edilmesinin İslâm hukukundaki def-i harac prensibine uygun düşmeyeceği meydandadır. Kaldığı yukarıda zikri geçen hadis-i şerif ile «Sebil»den kasdın yürüyerek gidilen yol değil de binit ve azık olduğu sarahatle ifade olunmuştur.

Haccın farzıyyeti en doğru olan kavle göre fevrîdir (farz olduğu sene hemen edası gerekir). Tehiri caiz değildir. Bu görüş İmam-ı A'zam'ındır. İmam-ı Muhammed'e göre ale't-terâhîdir. (Tehiri caizdir.) (23) İmam-ı Malik ve Şafiî'de tehirinde beis olmadığı kanaatindedirler. İbnü Abd-il'Berr haccın farzıyyetinin terahî üzere olmasına delil olarak, üzerine hac farz olduğu halde edasını birkaç sene tehir eden kimsenin fiskına kâil olunmadığını ve böyle birinin senelerce gecikme sonunda hac farzını eda sıfatıyla ifa ettiğini bu edaya kaza itlak olunmadığını ileri sürmektedir ki (24) bu müdafaa terahî görüşüne taraftar olanlar için cidden kudretli bir mesnet mahiyeti arz etmektedir.

Yanında yol arkadaşlığı yapacak kocası ve mahrem (nikâhı câiz olmayan) akrabası bulunmayan hanımların-diğer şartları taşıyıcılar da hac etmeleri farz değildir. Mahremsiz olarak hacca gitmeleri sevabı değil; ikabı mücîp olur (25). Şafiî mezhebinde kocası veya mahrem akrabası olmayan bir kadının ahlâkan mazbut ve güvenilir hanımlar arasında hacca gitmesine cevaz verilmiştir. (26)

Başkasına vekil olarak hac etmenin fikhî mezheplerce ittifak edilen mes'elelerden olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Yalnız bedel haccı veya hac an-il'gayr da tabir olunan bu mes'elenin riayeti gerekli bazı şartlarının bulunduğu unutulmamalıdır. Reddül Muhtarda bedel haccı için yirmi şart bulunduğu kaydedilmiştir. (27)

(16) Ebu-l'Ferec İbn-ul'Cevzî Zâdü'l-Mesîr C: 1, s. 428 Şam 1964

(17) Bedâyi' C: 3, S: 1086

(18) Cessas. Ahkâm-ül'Kur'an. C: 2, S: 23. İstanbul 1335

(19) Şemsüddîn-er-Remlî. Nihaye-t-ül'Muhtac C: 3, S: 236

(20) Kurtubî. El'Camî'li ahkâm-il'Kur'an. C: 3, S: 148. Mısır 1967

(21) Hac. 78

(22) Cessas Ahkâm-ül'Kur'an. C: 2, S: 24.

(23) Fetâvây-ı Hindiyeye C: 1; S: 216 Bulak Tab'ı

(24) Kurtubî El'câmilî'ahkâm'il'Kur-ân C: 4, S: 144

(25) Tahavî. Şerh-u Meânî'l'Âsâr. C: 2, S: 116

(26) Remlî. Nihaye-t-ül'Muhtac. C: 3 S: 243

(27) Redd-ül'Muhtar. C: 2, S: 328.